

Kortársunk, Tamási Áron

— *Korszerű-e ma, itt és Európában, Tamási Áron?* — A kérdést három, különböző nemzedékhez tartozó személynek tettem fel, közülük kettő avatott tudósa az irodalomnak, a harmadik, a legfiatalabb, még csak most próbálkozik az írással.

Izsák József irodalomtörténész, a Tamási-életmű egyik legavatottabb ismerője és szakértője: A korszerűség fogalmát eléggé lejáratta az utolsó fél évszázad, amely épp Tamási Áront a „korszerűség” címén hol magasra emelte, hol meg kiátkozta. Nyilván nézőpont kérdése, hogy ki és kinek korszerű. És e tekintetben ideje már, hogy türelmesek, megértők legyünk. Vannak, akiknek Tamási Áron korszerűtlen író, idejétmúlt stílromantikus, provinciális és így tovább. Számomra Tamási Áron *egészében*, tehát nem egyszerűen stílusára, népi világára való tekintettel korszerű, hanem mint jelenség, mint magatartásforma, mint a töretlen hit és élni akarás jelképe. Egyik-másik alkotása fölött lehet vitázni, szabad szeretni és szabad elutasítani, stílusát lehet élvezni és/vagy nem szeretni, de a Tamási-gondolatot mégiscsak magunkévá kell tennünk, el kell fogadnunk, mindazoknak, akik *egy gondban* élünk, s ez: az erdélyi magyarság megmaradása és kifürkészhetetlen jövője feletti virrasztás, ha úgy tetszik: történelmi készenlét. Én ebben látom ma, itt és most Tamási korszerűségét.

Katona Ádám művelődéstörténész, irodalmár, a székelyudvarhelyi *Szabadság* című hetilap felelős szerkesztője: Ha néminemű eufemizmussal magunkat európaiaknak minősítjük, Tamási Áront azért tekintem korszerűnek, mert végre „eljött a napja”: egész életművével a néphűséget vállalta, és azért nem kellett a szélsőbálnak, a komcsiknak; és azért kell nekünk, a századvég forradalmait megélt, lassan talán megint Európához számító magyaroknak. Az idő, a történelem utolérte Tamási Áront, forradalmaink igazolták elkötelezettségét, világnézetét. Ugyanakkor nem csak kortalanul időszzerű, hanem a legnagyobb alkotókhoz mérhető „lényeglátó” is — ezért nem fog elavulni soha. Mert a stílusdivatok jönnek és mennek, felfrissülhetnek vagy éppen elavulhatnak (gondoljunk csak a neoavantgárdra), de a lényeg — bizonyos szint fölött — nem a külső stílus, a külső forma szabása, hanem az, ami alatta van, annak esetlegessége vagy egyetemes érvénye. Tamási műveinek köntöse — akárcsak honfoglaló őseinké — keletiesen pompázó, és ami alatta van, az igazán lényeges, az a kétségtelenül tartós érvényű: nagyon sok dimenziós, gazdagon strukturált. És ezért nem csak tegnap volt korszerű, nem csak ma az, hanem holnap is az lesz.

Tőkés Tibor, fiatal író: Tamási Áron mindig, minden korban korszerű, tehát most is az. És ezt a korszerűséget nem csak művei újrakiadásában, színdarabjai sikerében látom, érzem. Ő azért korszerű, mert a székelység érzelmvilágának, életének, szellemi erejének örök érvényű „kölenyomatát” hagyta a világra.

— *Életművéből mit talál a jövő távlatában is érvényesnek, maradandónak?*

Izsák József: Ismét óvatosságra inteném magamat: egy távozó nemzedék tagjaként (és nem nevében) válaszolhatok; minden bizonnyal a fiamnak is megvan a különvéleménye, ahogy az unokám is a harmadik évezred felnőtt

tagjaként mond igent vagy nemet nagyapja Tamási-értékelésére. Mindkettőjük igazára én máris áldásomat adom.

A Tamási-életműnek, mint minden író, igazi író tartományának, megvan a csúcspontja, ahova nemzedékek néztek fel. Ilyen csúcspontnak tekintem több novelláját, hadd nevezek meg néhányat: *Ördögváltozás Csikban*, *Rendes fel-támadás*, *Kivirágzott kecskeszarvak*, *Himnusz egy számmal*; népi játékaik közül az *Énekes madár*, regényei közül az *Ábel-trilógia* első része, a *Jégtörő Mátyás*, szép szülőföld-vallomása, publicisztikai írásai közül a gondokat és gondolatokat felelősen kimondó *Virrasztás* című testes kötete.

Katona Ádám: Az egyetemes értékek vállalása és szolgálata még akkor is „kifizetődik”, ha bizonyos periódusokban reménytelennek tűnik a jelen, jövő, magunk vagy nemzetünk számára. Nem szabad eszmei vagy stílári kordivatok után igazodni. Tamási Áron — mint az egyetemes kultúra nagyjai — a saját irányítúje után igazodott, s azt otthonról tájolta; ezért nem tévedt le az igazak ösvényéről.

Tőkés Tibor: Mi az, ami számunkra (is) érvényes? Például az ábeli bölcsesség, megnyugvás: „azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne”, amihez hozzátenném, *csak itthon lehetünk otthon*. Vagy a *Csalóka szivárvány* negatív példázata az önmagad vállalásáról, a magadhoz való hűségről, az, hogy a szivárványon átbújva már nincs visszaút, csak — jobbik esetben — a halál. És maradandó, az idők végezetéig igaz, amit Köményné mond az *Énekes madárban*: „A szerelem tán leginkább olyan, mint a rózsa. S mint a rózsák között is a legszebb piros rózsa, amelyik, ki tudja, mikor, titkon fogamzik.” Nem utolsósorban pedig példamutató és követendő nem csak életművére, hanem egész életére jellemző emberszeretete, szülőföldhöz való ragaszkodása.

— *Mennyire érzékeli Tamási sajátos stílusának hatását az utána következő nemzedék(ek)re? Utánozható-e Tamási?*

Izsák József: Irodalomtörténeti közhely, hogy Asztalos István és a fiatal Sütő András az ő nyomdokain indult el. Tehetséget, felszabadító erőt jelentett számukra Tamási. Hatásától mind Asztalos, mind Sütő korán megszabadult. Követőkre az újabb nemzedékekben is talált, tehát nem utánczókra. Humorától, nyelvi fordulataitól aligha szabadulhatott valaki, aki épp ott, a Hargita aljában fogott tollat. Követőit nem korlátoznám kifejezetten prózaírókra; az a nemzedék, amely akár költőként, akár kritikusként, esszéíróként a magyar népsors kérdéseit vállalta, óhatatlanul találkozott Tamási Áronnal. Gondolom, neveket fölösleges felsorolnom.

Katona Ádám: Nem követhető — legfeljebb epigonszinten — a külső formát, stílusát tekintve. A nagyok közül Sütőre hatott kimutathatóan, de Sütő András a szürrealizmustól a (neo)szimbolizmus irányába tájékozódott.

Tőkés Tibor: Szerintem bárki próbálná Tamásit „utánozni”, melléfogna, és neveltségessé válna. Utána is sokan próbálták és próbálják — több-kevesebb sikerrel — a népi nyelv és eszjárás irodalomba való „csempészését”, irodalmi rangra emelését. Azonban az a kissé mesei-balladai világ, amit T. Á. megalkotott, a maga egyediségében és sajátosságában éppen olyan különálló színfoltot képez a magyar irodalomban — persze más „mércevel” mérve —, mint Krúdy Gyula álomvilága vagy Karácsony Benő „ösvényei”. Úgy tűnik, hatása éppen abban áll, hogy „megszabadította” az utána következő nemzedéke(ke)t egy „gondtól”; amit ő megalkotott, ahhoz már nem kell „hozzápiszkálni”: áll.

— Mit jelent Önnek Farkaslaka?

Izsák József: Erre tudnék válaszolni egy szóban és akár egy könyvben is. Egy szóban: *hazámat, népemet*. Bővítményekkel: az örömet és biztonságérzést, hogy van esélyünk a megmaradásra. Irodalmiasan: a közelvalóvá lett mesét, a kézzel fogható, tapintható szépséget. Gyakorlatiasan: ezt a népet nem lehet elpusztítani, a sziklán és viharban is megélt, mert szívós, dolgozó. Távtól: nagyvállalkozásokra képes. Ismét röviden — *Farkaslaka: magyarságom*.

Katona Ádám: Udvarhelyszékkal, a Székelyfölddel, Erdély egészével egyetemben azt a földet jelenti számomra, ahol mostanáig — bizony, nagyon sokáig: sanyarú körülmények között — éltem, és amelytől nem tudtam elszakadni. Tudom, hogy nem a világ közepe, de ez az én világom, számomra az egyetlen. Csudálom azokat, akik egzotikusnak érzik, én inkább esztétikai értékekben találok minden másnál — számomra — gazdagabbnak: a tárgyi világ és az itt élő embertársaim egységét. Közéjük tartozónak érzem magam. Életem legfőbb vágya, hogy az itt élő legjobb társaim is így érezzék.

Tőkés Tibor: Bennem az író gyermekszemeivel láttatott, és az én gyerekszemeimmel „látott” Farkaslaka él: a déli rekkenőségben a falun, dombokon-hegyeken végiggyalogoló kisfiú, aki miután „megsózta” a tinókat, kiállja a hegyi vihar félelmeit, és alig ismer rá a falu felől elébe siető asszonyban édesanyjára.

— *Milyen személyes — valós vagy eszmei — élmény kapcsolja Önt Tamásihoz?*

Izsák József: Engedtessek meg szerénytelenség nélkül, hogy személyes élményem elevenítsem fel először. A sors úgy hozta, hogy valóságosan is találkozhattam a nagy íróval, én, a kezdő tollforgató, abban az időben, amikor az *Erdélyi Helikon* megjelentette első írásaimat. *Kovács László*, az áldott emlékű és méltatlanul elhallgatott szerkesztője a folyóiratnak, barátságával tisztelt meg, s nem egyszer ebéd utáni sétára invitált Kolozsváron, 1943-ban a Mátyás-szobor körül. Épp készülő Faust-fordításán okulva vezetett be a „műfordítás titkaiba” (tisztá fölöslegesen, mert effélével sohasem foglalkoztam), amikor szembejött velünk Tamási Áron. — *Laci, Kós megjött Sztánáról, menj fel, mert réád vár.*

Kovács László röviden bemutatott, és magunkra hagyott. Kemény tél volt, februári hideg, akár dideregni is lehetett volna. Rajtam kiütött a veríték. Tamási Áron magasra rántotta a szemöldökét és végigmért, s aztán elindultunk a Szent Mihály templom körül. Vártam, szólaljon meg. Nem szólalt meg. Én sem. Néha sandán rápillantottam. Erőltettem az eszemet, hogy mit is mondjak neki, mégis csak jó lenne szóra bírni. (Na hiszen, ez még Móricz Zsigmondnak sem sikerült, mint utóbb olvashattam. Két órát ültek szemben egymással Budán egy kávéházi asztal mellett, úgy, hogy egy árva szót nem szóltak. Csak távozásakor mondott annyit Móricz: Na, te Áron, engem jól elszórakoztattál.) Hát a mi közös sétánkból sem lett szórakoztató társalgás. Pedig én mégis csak rászántam magam arra, hogy megszólalok, méghozzá „székelyül”. Annyit találtam mondani, hogy aztán Bánffy Miklós azt az Ábelt a könyvhöz rólam rajzolta. Erre Tamási megállt, tetőtől talpig végignézett, s csak ennyit mondott: az pedig meglehet. Néhány perc múlva visszaérkezett Kovács László, aki eloszlatta a kínosan sűrű hallgatást, és beszámolt Kós érkezéséről.

Első találkozásom Tamási műveivel jóval azelőtt esett. Kamaszgyermek

voltam, amikor Ilonka néném az egész nagy család estéről estére tartó összejövetelein a *Brassói Lapokból* folytatásokban olvasta fel az *Ábel a rengeteg-bent*. Ízesen, szívet-lelket mulattatva, időt hagyva a hallgatóságnak a tartós kacagásokra, hiszen ő élvezte a legjobban, és az ő kacagása csattant mindig a legnagyobbat. Ismeretségem így Tamásival egész életre szóló lett. Nem véletlen elhatározás volt a hatvanas években róla írott könyvem, és nem véletlen megannyi tanulmányom kötetek élén/végén. Nem tartom magam Tamási-kutatónak. Tamási mindannyiunké, akik a nyelvén beszélünk, az ő észjárása szerint gondolkodunk, s úgy megyünk időről időre Farkaslakára, mint haza.

Katona Ádám: Egyszer találkoztam vele személyesen: 1956 októberének reményteljes elején, Marosvásárhelyen, a *Székely Színház*-beli estjén. Varázslatosabb volt, mint jártam: a mi dicsőséges írófejedelmünk. (Azokban a napokban belátható közelségbe került hozzánk a kommunizmus bukása.)

Tőkés Tibor: Eszmei, művészi élményem gyerekkorom *Czincziri Hámjával* kezdődik, és folytatódik az *Ábel*ekkel, a *Jégtörő Mátyással*, a *Bölcső és környéke*, *Szülőföldem* megindítóan szép szövegeivel, az összes elolvasott és látott színművekig. Legfelejthetlenebb élményem a katonaidőmből származik, amikor autókban, s erre-arra bujkálva olvastam az *Ábelt*, erőt, megnyugvást, kitartást merítve belőle.

— *Tud-e Tamásihoz hasonló hatású alkotóról a szomszédos országokban? Mit mondana erről?*

Katona Ádám: Rengeteg, ún. populista író volt és van a pályán, de Tamási Áronhoz mérhetően egyetemes érvényűnek egyetlenegy sem ismerek. (Még a Nobel-díjasok között sem.) Persze — meglehet, hogy csak én nem ismerek hozzá mérhető egyetemes népi *íróművészt*.

Tőkés Tibor: A román irodalomban *Mihail Sadoveanu*hoz tudnám leginkább hasonlítani: ez az író, különösen a *Balta* című regényében éppoly mély balladai vétetéssel örökíti meg a moldvai nép életérzését, létformáját. Szerintem Tamási és Sadoveanu ugyanazt tették az irodalomban, mint amit Bartók a zenében vagy Brâncuși a szobrászatban: a népi jelleget, indítást felhasználva alkottak általános érvényű, időtálló műveket.

— *Mivel zárná ezt a beszélgetést?*

Tőkés Tibor: Ráébresztett Tamásira. Hozzá vissza-visszatérünk, különösen mostanság, s különösen *Tiszta beszédére*. Sokáig *éljünk még belőle* — ezt kell kívánnom.

Katona Ádám: A lehető legsürgősebb feladatunk lenne az eddig gyalázatosan megcsonkított műveit eljuttatni az erdélyi magyar olvasókhöz. Nagyjaink életművének csonkítatlan kiadása nem halogatható feladatunk. Nincs okunk dicsekedni a Tamási-újrakiadásokkal! A cenzor, a cenzorok gyakran még csak meg sem jelölték a kinyesett részleteket, amelyek hiánya többnyire a mondanivaló lényegének megismerésétől fosztotta meg a jobb sorsra érdemes olvasókat. Talán legjobb műve, a *Szülőföldem* szenvedett a legtöbbet cenzorainak ollójától.

Izsák József: Jöjjön el a Tamási Áron országa!

Lejegyezte: BÖLÖNI DOMOKOS,
a Farkaslakán rendezett Tamási-ünnepségen